

**БОЗТОБИ РУҲИ
ЗАМОН ДАР МАҶАЛЛАИ
“ОИНА”**

*Мирзоюнус Матлуба, д.и.ф., профессори
кафедраи адабиёти муосири тоҷики МДТ “ДДХ
ба номи акад.Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)*

**ОТРАЖЕНИЕ ДУХА
ЭПОХИ В ЖУРНАЛЕ
«ОИНА»**

*Мирзоюнус Матлуба, д.ф.н., профессор
кафедры современной таджикской
литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б.
Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)*

**REFLECTION OF
SPIRIT OF THE EPOCH IN
THE JOURNAL “OINA”**

*Mirzoyunus Matluba, doctor of Philology,
Professor of modern Tajik literature department
under SEI “Khujand State University named after
acad.B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand),
E-mail:matluba.khojaeva@gmail.com*

Вожаҳои калидӣ: “Оина”, матбуот, Маҳмудхӯча Бехбудӣ, маҷалла, наирият, маорифпарварӣ

Мақола ба таҳқиқи инъикоси масъалаҳои меҳварии замон дар маҷаллаи “Оина” ихтисос ёфтааст. Муаллиф дар бораи моҳияти матбуоти ибтидои садаи ХХ ва мавҷудияти се наирияти тоҷикӣ - рӯзномаҳои “Бухорои шариф”, “Самарқанд” ва маҷаллаи “Оина” изҳори назар карда, ҷойгоҳи маҷаллаи “Оина”-ро, ки фарогири маводи форсии тоҷикӣ буд, на танҳо ба сифати инъикосгари рӯҳи замон, балки тарғибгари гоҷҳои пешқадами он, мубаллиғи маориф, адабиёт, театр, илмҳои замонавӣ, таъриху ҷуғрофияи ватан ва ҷаҳон, ҳифзи сиҳати омма ва амсоли ин дар ибтидои садаи ХХ дар бедории фикрии ҷомеа таъкид мекунад. Қайд карда мешавад, ки дар пешрафти қори маҷалла хидмати сардабири он Маҳмудхӯча Бехбудӣ ва ҳамкорони доимии ӯ Саидризо Ализода, Фаҳриддин Роҷӣ, Ҳоҷӣ Муин Шукрулло (Меҳрӣ) басо бузург аст. Маводи маҷалла оид ба тарбияи насли ҷавон, масъалаи ислоҳи маориф ва роҳҳои тараққи ҷомеа матолиби меҳварии ин наирият мебошад, ки дар шакли мусоҳибаву мақолаҳои публицистӣ, хабару гузоришҳо ва ашъори иҷтимоӣ дарҷ ёфтааст. Муаллиф ба хулосае меояд, ки ин маҷалла ба сифати аввалин наирияти фарогири маводи тоҷикӣ на танҳо дар бозтоби рӯҳи замон, балки дар ташиқули афкори нав миёни зиёиёни тоҷик ва ҷаҳонбинии нав дар ҷомеаи Осиёи Марказӣ ҷойгоҳи муҳим дорад.

Ключевые слова: “Оина”, пресса, Махмудходжа Бехбудӣ, журнал, издание, просветительство

Статья посвящена исследованию вопроса отражения духа времени в журнале “Оина”. Автор отмечает значение прессы начала ХХ века и трех изданий на таджикском языке – газет “Бухорои шариф”, “Самарқанд” и журнала “Оина” и их роли в духовной жизни таджикской интеллигенции, а также о месте журнала “Оина” не только в отражении духа эпохи, но и в пропаганде передовых идей, просвещения, воспитании достойных качеств, изучении литературы, театра, современных наук, отечественной истории географии, медицины и т.п. Утверждается, что в продвижении деятельности журнала особенно значимы заслуги его главного редактора Махмудходжи Бехбудӣ и его соратников Саидризо Ализода, Фаҳриддина Роджи, Ходжи Муина Шукрулло (Меҳри). Материалы журнала о воспитании молодого поколения, о реформе в образовании, о путях развития общества отражены в виде публицистических статей, интервью, новостей и социально-политической поэзии. Автор приходит к выводу о том, что это издание в качестве первого журнала, охватывающего материалы на таджикском языке, имеет большое значение не только в отражении духа эпохи, но и в формировании новых взглядов у таджикской интеллигенции и нового мировоззрения во всей Центральной Азии.

Key words: “Oina”, press, Mahmudhoja Behbudi, journal, edition, enlightenment

The article dwells on the study of the issue over reflection of spirit of the times in the journal “Oina”. The author notes the importance of the press of the early twentieth century and three publications in the Tajik language - the newspapers “Bukhoroi Sharif”, “Samarkand” and the journal “Oina” and their role in the spiritual life of the Tajik intellectuals, as well as the place of the journal “Oina” not only in reflection of the spirit era, but also in the promotion of advanced ideas, enlightenment, education of worthy qualities, the study of literature, theater, modern sciences, national history of geography, medicine, etc.

It has been argued that the merits of its editor-in-chief Mahmudhoji Behbudi and his associates Saidrizo Alizoda, Fahriddin Roji, Hoji Muin Shukrullo (Mehri) are especially significant in promotion of the journal activities. The materials of the journal about the upbringing of the younger generation, the reform in education, the ways of the development of society are reflected in the form of journalistic

articles, interviews, news and social and political poetry. The author comes to the conclusion that this publication, as the first journal that covers materials in the Tajik language, is of great importance not only in reflection of the era spirit, but also in formation of new views among the Tajik intellectuals and a new worldview throughout Central Asia.

Охири асри XIX - ибтидои садаи XX замони зуҳури матбуот, давраи бедории фикрии мардуми тоҷик ва Шарқи мусулмонӣ, замони равшангарӣ ва худшинохтагӣ буд. Дар ин кори басо муҳим – раванди зуҳур ва ташаккули таҳаввули матбуоти тоҷикӣ ба сифати падидаи тозаи адабӣ-фарҳангӣ ва анғезандаи афкори равшангарой шахсиятҳои барҷастаи замон Садриддин Айнӣ, Маҳмудхӯча Бехбудӣ, Мирзо Сирочи Ҳаким, Мирзо Чалол Юсуфзода, Абдулвоҳиди Мунзим, Саидризо Ализода, Сиддиқхочаи Аҷзӣ, Ҳочӣ Муин, Абдуррауфи Фитрат ва дигарон заминаи мусоид фароҳам оварданд.

Дар ибтидои садаи XX зиёиёни Туркистон ба чандин нашрияи хориҷӣ дастрасӣ доштанд, ки аз миёни онҳо “Ҳабл-ул-матин”-и Ҳиндустон, “Сироч-ул-ахбори афғония”-и Афғонистон, “Чеҳранамо” ва “Парвариш”-и Қоҳира, “Сирот-ал-мустамим”-и Туркия, “Тарҷумон”-и Қрим, “Вақт”-и Оренбург эътибори бештар доштанд. Рӯзномаву маҷаллаҳои “Иршод”, “Мулло Насриддин”, “Юлдуз”, “Баён-ул-ҳақ”, рӯзномаҳои ҷадидон “Тараққӣ”, “Хуршед”, “Шухрат”, “Осиё” низ барои мусалмонони Туркистон нашрияҳои ошно буданд.

Абдуҳолиқ Набавӣ оид ба суннатҳои рӯзноманигорӣ дар Осиёи Марказӣ андеша карда, ба натиҷае расидааст, ки “дар оғози қарни XX то замони шӯравӣ (байни солҳои 1906-1916) дар Осиёи Марказӣ зиёда аз 14 рӯзномаву маҷалла (ҳафтавор) ба забонҳои туркӣ (ӯзбакӣ) ва форсии тоҷикӣ таъбу нашр шудаанд, ки машҳуртарини онҳо рӯзномаҳои “Тараққӣ” (туркӣ, 1906), “Шухрат” (туркӣ, 1907-1908), “Бухорои шариф” (тоҷикӣ, 1912-1913), “Тӯрон” (туркӣ, 1912-1913), “Самарқанд” (туркӣ ва форсӣ, 1913), “Оина” (туркӣ ва тоҷикӣ, 1913-1915), маҷаллаҳои “Садои Фарғона” (туркӣ, 1914-1915), “Садои Туркистон” (туркӣ, 1914-1915), “Шарқӣ” (туркӣ, 1916) ба шумор меоянд” [7, с.19].

Ин нашрияҳо барои бедории фикрии Шарқи мусулмонӣ ва ба олами нави маънавӣ ворид шудани мардуми Осиёи Миёна мусоидат карданд. Зимнан, ошноӣ бо ин нашрияҳо дар ҳомае як ҷаҳиши бузурги маънавӣ буда, инқилоби фикрие ба вуҷуд овард, ки интишори рӯзномаву маҷаллаҳои маҳаллиро ногузир гардонид. Зуҳури нашрияҳои маҳаллӣ дар Осиёи Марказӣ ба тағйир ёфтани вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ кишвар, пайдо шудани андешаву афкори нав миёни зиёиён, вусъат гирифтани ҷараёнҳои маорифпарварӣ ва ҷадидӣ дар байни тараққипарварон ва ислохотхоҳон боис гардид.

Аз миёни ин нашрияҳо барои мо, пеш аз ҳама, нахустин рӯзномаи тоҷикӣ “Бухорои шариф”, рӯзномаи “Самарқанд” ва маҷаллаи “Оина” – се нашрияи аввалине, ки маводаш ба забони форсии тоҷикӣ интишор меёфт ва зодгоҳаш ду шаҳри бузург, ду гаҳвораи тамаддуни тоҷикӣ – Бухорову Самарқанд буд, арзиши бештар дорад. Феълан, чун сухан дар мавриди “Оина” меравад, бояд зикр кард, ки муассис ва мудиру ношири он равшанфикри маъруф, маорифпарвари бузурги тоҷик, сиёсатмадори дурандеш Маҳмудхӯчаи Бехбудӣ (1875-1919) [ниг.15] буд. Ӯ аз аввалин нафароне буд, ки дар Самарқанд мактаби усули навро дар манзили худ таъсис дод, китобхонаи оммавии “Исломиа”-ро бо фарогирии матбуоти замон ба рӯйи хонандагон боз кард, ки минбаъд “Китобхонаи Бехбудия” ном гирифт. Мақолаҳои ӯ дар аксари нашрияҳои Осиёи Марказӣ ва хориҷ аз он интишор ёфтаанд. Ӯ аввалин нафаре буд, ки баъд аз қатъ шудани нашри рӯзномаи “Бухорои шариф” дар Самарқанд пайи ҳам ду нашрияро таъсис дод ва дар ҳарду ҳам бо ҷалби беҳтарин донишмандон ва равшанфикронро маорифпарварони замон бахше аз маводро ба забони модарии худ – форсии тоҷикӣ мунтазам ба таъби расонид. Дар нашрияҳои ӯ зиёиёни тараққипарваре чун Сиддиқии Аҷзӣи Самарқандӣ, Саидахмад Васлии Самарқандӣ, Муҳаммад Нурмуҳаммадзода Хатой, Садриддин Айнӣ, Нӯшервон Явушев, Абдуррауфи Фитрат, Мунзими Бухороӣ, Мирзо Сирочи Ҳаким, Саидризо Ализода, Фаҳриддин Рочӣ, Ҳочӣ Муин Шукрулло, Абдурахмон Маҳдуми Муфтизода, Асъади Бухороӣ, Ниёз Раҷабзода, Холмуҳаммад Охундии Намангонӣ, Бадриддин Шарифии Каттақӯрғонӣ, Саидбобоҳон Ахрорӣи Хистеварзӣ, Мирсарвар Мирҳайдарзода ва дигарон ҳамкорӣ доштанд.

Мутаассифона, умри рӯзномаи “Самарқанд” дароз набудааст. Нашри он аз аввали апрели соли 1913 то 17-уми сентябри ҳамон сол, тақрибан 6 моҳ идома дошта, ҳамагӣ 45 шумора интишор ёфт. Рӯзнома бо теъдоди 500 адад ба таъби мерасид, аммо бо сабаби камбудии маблағи хароҷот ва шояд ҳам таъсис ёфтани маҷаллаи “Оина”, ки имконоти бештар ва ғунҷоиши беҳтар дошт ва вақти зиёдро талаб мекард, чопи он ба охир расид.

Нахустин шумораи маҷаллаи “Оина” 1-уми шавволи соли 1331-уми ҳиҷрӣ, баробар ба 20-уми августи соли 1913 ба тариқи литографӣ аз ҳисоби маблағҳои ношири Маҳмудхӯча Бехбудӣ ба

чоп расид. Дар оғоз маҷалла ҳафтае як маротиба, маъмулан рӯзи шанбе чоп мешуд ва аз 6-уми ноябри соли 1914 то 15-уми июни соли 1915 бо сабаби кам шудани имконоти молиявии муаллиф ва кам шудани обуна моҳе ду маротиба ба таъб расид. Дар маҷмуъ ин маҷалла дар ду давра интишор ёфта, дар давраи аввал 52 шумора ва дар давраи дувум 16 шумораи дигар, ҷамъ 68 шумора аз чоп баромад ва шумори умумии саҳифаҳо 1720 адад буда, 57 шумораи он 24 саҳифагӣ, шумораҳои боқимонда, аз он ҷумла шумораҳои 7-16 (1913) – 32 саҳифаро дар бар мегирифтанд. Маҷалла соли аввал 400-600 нусха ва соли дувум 300 нусха чоп шудааст [6, с. 68].

Тибқи тадқиқоти Б. Исмаддинов [8] дар маҷалла зиёда аз 40 хабари байналмилалӣ, 100 ахбори дохилӣ, 150 шеър, 59 эълон, 278 мақола ҷой дода шудааст.

Маҷалла бо номи форсии “Оина” чоп мешуд ва ношир номи онро дар муқова дар қисмати болоии миёни саҳифа бо ҳарфҳои бузургтар ҷой дода, зери унвони асосӣ ба забони русӣ “Зеркало”, дар ду канор – ба арабӣ “Миръот” ва ба туркӣ “Кўзгу” навиштааст. Дар ҳамин муқова навъи маҷалла – ҳафтавор будан ва ба забонҳои ўзбекӣ, форсӣ ва русӣ нашр шудани он, номи муҳаррир ва ношири он – Маҳмудхўҷа Бехбудӣ сабт шудааст. Нарҳи маҷалла 15 тин мебошад. Мундариҷаи он дар муқоваи дохилии шумораи №1 дарҷ шуда, дар шумораҳои дигар мундариҷа ба назар намерасад. Мундариҷа ба ду қисм ҷудо шуда, бахши “Қисми форсӣ” махсус ҷудо шудааст. Дар қисми форсӣ бидуни нишон додани саҳифа маводи тоҷикии маҷалла ба тариқи зерин сабт аст:

“Оина чист?”, “Наср ва назми мутафарриқа – назм”, “Мулоҳиза” – наср ҳам аз Мавлавӣ Ҷомӣ, “Эй ба саропардаи Ясриб ба хоб”, “Ҷароиди Ҷопун”.

Як кори бисёр муҳимму арзишманде, ки дар робита бо таҳқиқу омӯзиши маҷаллаи “Оина” анҷом пазируфтааст, аз ҷониби муҳаққиқи донишгоҳи Токио Шимада Шизоу мураттаб шудани феҳрасти манобеъи маҷалла аст. Дар феҳраст, ки пешгуфтори муфассал дорад, мундариҷаи ҳар як шумораи он бо нишон додани навъи асар (мақола, шеър, иқтибос, фан, ахбор, адабиёт, саёҳатнома, эълон ва ғ.) ва саҳифаи он сабт шудааст, ки кори муҳаққиқонро хеле осон мекунад. Аз рӯйи ҳамин анвоъ имкон дорад, ки номи бахшҳо (рубрикаҳо) низ муайян гардад, ҳарчанд дар маҷалла суннати ҷудо кардан ба анвоъ ва бахшҳо ҳанӯз роиҷ набуд. Ҷунончи, мундариҷаи ҳамин шумораи аввали маҷалла ҷунин оварда шудааст:

№ 1 (1913.08.20)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Туркистон, № 1 (1913.08.20), б. 001-004 (мақола)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Шердор мадрасаси, № 1 (1913.08.20), б. 005-009 (мақола, фан)

Васлий. Танбех ва баёни воқеъ, № 1 (1913.08.20), б. 009-010 (шеър)

Миллий, Илтиҷо, № 1 (1913.08.20), б. 010-011 (шеър)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Икки эмас, тўрт тил лозим, № 1 (1913.08.20), б. 012-014 (мақола)

Шаҳр-и шараф, Асҳобда қасб ва тижорат, № 1 (1913.08.20), б. 015-018 (мақола)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Тутун ёшқи тамақи, № 1 (1913.08.20), б. 018-022 (фан)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Майда қарз, № 1 (1913.08.20), б. 023-024 (мақола)

Фаҳриддин Рожий, Оина чист? № 1 (1913.08.20), б. 025-027 (мақола, шеър)

Маҳмудхўҷа [Бехбудӣ], Мулоҳиза, № 1 (1913.08.20), б. 028-031 (мақола, шеър)

Ҷеҳранамо. Ҷароиди Ҷопун, № 1 (1913.08.20), б. 032. (иқтибос)

Усул-и жадида мактаби учун босилган тайёр китоблар, № 1 (1913.08.20), б.033 (эълон) [1, с.13].

Мутаассифона, мураттаб ба қадом забон будани навиштаҳоро зикр накардааст. Азбаски аз рӯйи унвони осори чопшуда муайян кардани забони он на ҳамеша даст медиҳад, дар ҳоле маврид хонанда метавонад раҳгум занад.

Ошноӣ бо муҳтавои шумораи аввал маълум мекунад, ки дар он 6 мавод ба қалами худи Маҳмудхўҷа Бехбудӣ мансуб аст, ки аз ин миён панҷтоӣ он ба забони ўзбекӣ ва як мақола ба забони форсии тоҷикӣ. Матолиби меҳварии ин мақолаҳоро мавзӯҳои ватан (“Туркистон”), мавзӯҳои таърихӣ он (“Мадрасайи шердор”), забонмӯзӣ (“Ду забон не, балки чор забон лозим аст”), илму фан (“Тутун ёшқи тамақи”), кори бонкӣ (“Майда қарз”), ислоҳи мактабу мадраса (“Мулоҳиза”) ташкил додаанд.

Бехбудӣ ба он назар аст, ки инсонӣ соҳибмаърифат донандаи чандин забонхост. Бинобар ин ҳарчанд ки номи маҷалларо ба забони модарии худ “Оина” меномад, овардани тарҷумаи ин вожа ба забонҳои русиву арабиву туркӣ дар муқова аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ҳадафи маҷалла ба ҳам овардан ва муттаҳид кардани намоёндагони милалӣ муҳталиф, тафриқа нагузоштан миёни онҳост.

Яке аз масъалаҳои меҳварии “Оина” марбут ба маориф ва тарбияи насли нав аст. Метавон гуфт, ки ин масъала беш аз ҳар чиз дигар мавриди андешаи муаллиф аст. Ў муътақид аст, ки ислоҳ бояд аз мактабу мадраса шуруъ шавад, “чунки ҳаёти миллат вобастаи мактабу мадраса

аст. Мактабу мадрасаи кадом миллат обод аст, он миллат худро мудофия мекунад, ҳам соҳиб ва ҳокими дигар миллат мегардад. Мактабу мадрасаи кадом миллате, ки харобу по ба таназзул аст, он миллат маҳкуми забунӣ аст. Ривочи дину миллат, тараққии илму диёнат, пешрафти фазлу ҳунар, ислоҳи ахлоқу одоб, хубии маишат ва зиндагонии ҳар тоифаро сабаб мактабу мадраса аст” [“Оина”, №1, с. 29].

Беҳбудӣ аз он афсус меҳӯрад, ки дар кишвари ӯ таълим дуруст ба роҳ монда нашуда, илмҳои замонавӣ омӯзонида намешаванд. Ӯ мактабу мадрасаҳои Туркистонро бо низоми маорифи кишварҳои дигар муқоиса мекунад ва маорифи миллати худро дар ҳоли забунӣ дармеёбад: “Ба дигар миллатҳо бингарем, мебинем, ки ҳар сол дар феҳристи дарсҳои мактаб ва мадрасаашон илму фанҳои тоза дохил мекунад ва дар кайфияти таълиму тадрис ҳар сана машваратҳоро ҷамъиятҳо мекунад, дар боби интихоби китобҳои дарсӣ маҷлисҳо мешавад. Инчунин ҳар кадом илм мутахассис дорад, ки аз тарафи он таълим мешавад” [“Оина”, №1, с. 29].

Беҳбудӣ пас аз баёни мулоҳизаҳои худ дар бораи зарурати ислоҳи мактабу мадраса ба хулосае меояд, ки ин ақибмондагӣ дар таълим ҳанӯз дар замони Мавлоно Ҷомӣ ҷой доштааст, ки эшон бо сӯзу гудози зиёд ин масъаларо дар “Тухфат-ул-аҳрор” ба риштаи назм кашидааст. Барои исботи ин матлаб Беҳбудӣ аз ин асари Мавлоно Ҷомӣ як порча иборат аз 34 мисраъро аз ин асар иқтибос меорад ва илова мекунад, ки он рӯзгор ҳам “қалами муфтӣ мисли дасти тамаъ дароз шуда”, “воизон сухани ҳақро намегуфта”, “хатибон рубаи худро аз минбар баланд сохта буданд”.

Дар интиҳои мақола муаллиф ба хулосае мерасад, ки таназзул дар олами ислом ҳанӯз панҷ-шаш аср пештар шуруъ шудааст. “Агар ин ҳарфҳоро одами замони ҳозир гӯяд, онро усули ҷадидии мубтадиъ ва кофир гӯянд. Ҳол он ки қариб 400 сол қабл ҳазрати Мавлавӣ шиква аз уламову рӯхонин ва машоиху руасо намудаанд ва боиси таданӣ ва заъфи ислом онон гуфтаанд. Пас, имрӯза тараққипарварварону ислоҳчӯён ҷадидӣ не, балки қадимчӣ будаанд” [“Оина”, № 1, с. 31].

Дар шумораи аввали маҷалла ҳамчунин мақолаи “Оина чист?” ҷой ёфтааст, ки муаллифаш зикр нашуда, аммо муҳаққиқон онро мансуб ба қалами Фаҳриддини Роҷӣ, яке аз зиёни донишманди замон, шоир ва хаттоти номвар медонанд ва далел он аст, ки дар идомаи матлаб ашъори Роҷӣ дарҷ шудааст. Роҷӣ кори хаттотии маҷалларо ба уҳда дошта, айни замон қариб дар шумораҳои мухталифи маҷалла осори ҷолибе пешниҳод мекардааст. Дар мақолаи “Оина чист?” муаллиф ба ин савол чунин ҷавоб медиҳад: “Оина, ки ба арабӣ “миръот” гӯянд, бар вай инсон назар афканад, худро мебинад ва аз чигунагии ҳолат ва қиёфаи вачҳ, ки иборат аз сурхию зардӣ ва сиёҳиву сапедист ва ҳосилшудае аз таъсири моддӣ ва маънавист, воқифу оға мешавад ва сипас ба илоҷ мекӯшад” [“Оина”, №1, с. 27]. Пас, маълум мешавад, ки оина бояд чигунагии ҳолатро инъикос намояд ва барои рафъи он чора ҷӯяд.

Роҷӣ матлаби худро бо шеър чунин ифода мекунад:

*Оинаи имрӯзаи инсон ин аст,
Тачдиди ҳузури қалби инсон ин аст.
Боре назаре бад-ин сачанҷал бикунед,
Миръоти тамоми хурдабинон ин аст* [“Оина”, № 1, с. 27].

Роҷӣ аҳли ватанро дар ҳоли хоб мебинад:

*Аҳли ватан ба хобанд, атфоли миллат, аммо
Дар мактабу мадорис машгули баҳси “Қонун”* [“Оина”, №1, с.27].

Аҳволи мардум дар назари ӯ хеле ғамангез аст ва ба дигаргунӣ эҳтиёҷ дорад:

*Ҷамъе ба қалб ҷанганд дар бораи манофеъ,
Ҷамъе, ки бе талобанд, аз саф раванд берун...
Ҷамъе шуда муаллим бе фазлу илму дониш,
Ҷамъе аз ин фаробеш дар маслаки Фалотун.
Ҷамъе ба кешу оин, ҷамъе ба мазҳабу дин,
Ҷамъе ба кори пешин машгул ҳамчу гардун.
Ҷамъе ҷарида хонанд, ҷамъе надида донанд,
Ҷамъе ҳама бидонанд, ин саҳфа чист, он чун* [“Оина”, №1, с.27].

Дар поёни ин шеър Роҷӣ чанд байти мутафарриқа меорад, ки ҳар кадом матлабу мароми ӯро муайян мекунад. Чунончи, дар байти зерин сухан дар бораи он меравад, ки ҳусни инсон ва шуҳрати ӯ дар илм аст, на дар ҷомаи фохир:

*Ба илм кӯш, ки то шӯҳраи ҷаҳон гардӣ,
Ки нест ҷомаи зебо аломати мардӣ* [“Оина”, №1, с.28].

Дар байти дигар \bar{u} рафтори одамонери зери тозиёнаи танкид мегирад, ки амал ва суханашон аз ҳам куллан тафовут дорад. Оне, ки беибо моли мусалмононро мебарад, чун моли хуашро бибаранд, аз адами адлу инсоф сухан мегӯяд:

Бибарӣ моли мусалмону чу молат бибаранд,

Бонгу фарёд барорӣ, ки мусулмонӣ нест [“Оина”, №1, с.27].

\bar{u} мардумро ба бедорӣ даъват мекунад, то мабодо дар хоби ғафлат мондаву хонааш бисӯзад. Албатта, “сӯхтани хона” ин ҷо ба маънии маҷозист. Хона – яъне дорой, мулку ҷоҳ аст ва аз даст додани он инсонро бенаво мекунад. Ғановати моддиву маънавӣ, агар хушёру доно набошем, ба осонӣ аз каф хоҳад рафт:

Хоб бисёр ғашту хона бисӯхт,

Хоб то кай? Даме бишав бедор! [“Оина”, №1, с.27].

Назари шоирро, ки мутобиқ ба мароми маҷалла ва кормандони он аст, аз ин байт низ мушоҳида мекунем. Ба андешаи муаллиф, узви тариқате будан – яъне хидмат ба халқ кардан аст. Мусалмонӣ дар тасбеҳу сачҷодаву далқ нест, балки ғамхорӣ ба халқ аст:

Тариқат ҷуз аз хидмати халқ нест,

Ба тасбеҳу сачҷодаву далқ нест [“Оина”, №1, с.27].

Дар баҳши охир маҷалла аз “Чехранамо” матлаби ҷолиберо доир ба ҷаридаҳои Ҷопон иқтибос меорад. Дар ин хабар зикр мешавад, ки “дар Токио – пойтахти Ҷопон 400 рӯзномаи явмия ҷоп мешавад, ки аз 50 то се ҳазор адад ҳар як ба таъб мерасонанд ва аз инҳо рӯзномаест, ки субҳ беранг (сафед) ва зухр (қирмизӣ) ва мағриб (зард) ҷоп мешавад, ки мардум аз аломати рангаш медонанд, ки моли ҷӣ соатест. Дар соли 1335 адади рӯзномаҳои ҳафтагӣ ва понздаҳрӯзагӣ ва моҳиёнаи Ҷопон ба ҳазору ҳафсаду наваду панҷ расида, ки инҳо ҳам бо ихтилоф аз се то понздаҳ ҳазор нусха ба таъб мерасонанд. Ин тараққӣ аз ҳоли матбуот ва ҷароиди миллати осийи Ҷопон аст” [“Оина”, №1, с. 32].

Яке аз усулҳои пешниҳоди мавод дар матбуоти ибтидои асри ХХ дар муқоиса таҳқиқ кардани матлаб аст. Ин усули таълифро дар аксари мақолаҳои таҳлилии “Оина” низ мушоҳида мекунем. Маълум мешавад, ки “Чехранамо” низ ба ин тарзи ниғориш таъя мекунад: “Бадбахтона, ҷароиди Усмонӣ ва Эрон ангуштшумор аст ва онҳо ҳамарӯза ба ҳазорон ишқолот гирифта мешаванд. Чунончи дар моҳи гузашта дар Истамбул ва Сурия 18 рӯзнома баста ва соҳибону мудирони онҳо маҳбус ё мутабарруд гардиданд – оре, ин убӯҳат ва азамат ва иҷлоли Ҷопон аз сояи мадорис ва ҷароид буда, ки тоири аршошёнӣ ӯро ба қасри омол ҷой дода ва ин зиллату нақбат ва ибтизоли соири дували Осийё ҳам аз адами мадорис ва қиллати ҷароиди онҳо буд” [“Оина”, №1, с. 32].

Ҳамкорони доимии М. Бехбудӣ дар “Оина” ҷаҳор нафар буданд. Худи М. Бехбудӣ дар ҳар шумора якчанд мавод, аз қабилӣ мақолаву эссе, хабару эълон, ҷавоб ба нома таҳия мекард. Дар рисолаи Г. Дадобоева теъдоди навиштаҳои М. Бехбудӣ дар 68 шумораи “Оина” беш аз 120 адад ва 50 асари публицистӣ ҳисоб шудааст [6, с. 68].

Дар ҳар шумораи маҷалла мақолаҳои М. Бехбудӣ ба ҷоп мерасиданд ва ҷолиб он нуқта аст, ки баъзе мақолаҳои \bar{u} ба таври силсилави дар шумораҳои он пай дар пай ба таъб мерасиданд. Аз ҷумла, хотироти сафари муаллиф “Саёҳат хотиралари” дар 24 шумораи маҷалла, “Таърихи ихтироӣ башар” – дар 15, “Ҳифзу-л-омма” – 7, “Сарт сӯзи маҳжурдур” – 6, “Қамар” – 6, “Офтоб” ва сатҳи он – 4, “Лоиха-Проект” – 3, “Қабристонӣ муслимин” – 2, “Таърих ва ҷуғрофиё” дар 2 шумора ба таъб расидаанд. Аз ин номгӯ маълум мешавад, ки диққати М. Бехбудиро масъалаҳои гуногун ҷалб мекардаанд, ки аксари онҳо барои баланд бардоштани дониши хонандагон оид ба таърих, ҷуғрофия, тиб, офтоб, моҳ, таълим, мавзёҳои таърихӣ ва ғайра аз назари муаллиф муҳим мебошанд. Дар 24 шумора интишор ёфтани хотираҳои сафари муаллиф гувоҳи он аст, ки \bar{u} хонандагони худро меҷаҳад бо кишварҳо ва маҳалҳои гуногун, расму оини миллатҳо, шахсиятҳои маъруфи замон, ки хуаш бо онҳо ошноиву сухбатҳо дошт, шинос ва дар густариши ҷаҳонбинӣ онҳо бо ҳамин роҳ мусоидат намояд.

Ба ғайр аз М. Бехбудӣ дар маҷалла Саидризо Ализода (1887-1938), Фахриддин Роҷӣ (1880-1937), Ҳоҷӣ Муин Шукрулло (Меҳрӣ) 1883-1942) фаъолият доштанд.

Саидризо Ализода – маорифпарвар, адиб, мутарҷим, муаллифи китобҳои дарсӣ, рӯзноманигор ва публицист писари шоҳибоби босавод ва илмдӯст Мирмуҳсин, зодаи Боғи Шамоли Самарқанд буд, ки дар андак фурсат соҳиби савод шуда, забонҳои туркӣ, арабӣ, ибронӣ, русӣ ва франсавиро аз худ мекунад. Солҳои 1813-1815 бо М. Бехбудӣ дар рӯзномаи “Самарқанд” ва маҷаллаи “Оина” ҳамкорӣ карда, чанд соли дигар дар газетаҳои “Меҳнаткашлар товуши”, “Зарафшон” ва “Овози тоҷик” кор кардааст. Солҳои 1919-1921 С. Ализода муҳаррири маҷаллаи ҳарҳафтаинаи “Шуълаи инқилоб” буд. Ӯ дар ин давра ба нашри

91 шумораи ин нашрияи комилан тоҷикӣ муваффақ шуда, ҳудаш низ мақолаҳо менависад. Зиндагии ӯ низ мисли рӯзгори ҳамкасбонаш хеле мушкилиҳо ва саранҷоми фоҷиавӣ дошт, ӯ низ яке аз қурбониҳои солҳои хунини шахспарастии сталинӣ буд [3].

Мақолаҳои “Моро ислоҳи мадорис ва макотиб лозим аст”, “Ғариба бир ҳодиса”, “Ҳар миллат ӯз тили ила фаҳр этар” аз тарғиби ғояҳои асосии ин нашрия – дар ривочи маориф ва ҳифзи забони миллӣ дарак медиҳанд. С. Ализода дар ин маҷалла бештар ба сифати муҳаррир ва мутарҷим қор карда, ба шарофати сифатҳои ҳамидаи шахсиаш яке аз шахсиятҳои бовариноки М. Бехбудӣ шуда буд ва ҳангоми сафарҳои ӯро иваз мекард.

Дастпарвар ва шогирди шоир ва маърифатпарвари машҳури замон Сайидахмад Васлӣ Ҳоҷӣ Муин Шукрулло на танҳо аз ғаёлони ҳаракати маорифпарварӣ, балки аз шоирони номвари замони нав буд. Ин донандаи забонҳои арабӣ ва русӣ, маданият ва тамаддуни Аврупо ғаёлолияти публицистиашро аз рӯзномаи “Туркистон вилоятнинг газети” оғоз карда, баъдан дар рӯзномаи “Самарқанд” ва маҷаллаи “Оина” ғаёлолият мебарад.

Китоби шеърҳои ӯ соли 1914 таҳти унвони “Гулдастай адабиёт” иборат аз ашъор ва тарҷумаҳо нашр шудааст, ки онро маҷаллаи “Оина” чунин муаррифӣ намудааст: “Гулдастай адабиёт” бо қоғази аъло дар 25 саҳифа ба хати қаламӣ ба тозагӣ таъб гардида, мундариҷоташ форсӣ ва туркӣ, ашъори миллӣ ва диниву насоеҳ аст. Нозиму табоеаш Ҳоҷӣ Муини маълум ибни Шукруллоҳ аст. Аз идораи “Оина” ба даст мерасад. Қимат – 13 тин, сарфи пӯхта аз идора. Аз барои мактаб ба фурӯшандагон арзон дода мешавад” [“Оина”, 1914, №16, с. 288].

Сарнавишти Ҳоҷӣ Муин басо вазнин сурат гирифта, ӯ баъди баста шудани “Самарқанд” ва “Оина” як муддат мардикорӣ мекунад. Баъди бозашт нашрияи “Меҳнаткашлар товуши” ва замимаи он маҷаллаи “Таёқ”-ро таъсис дод. Дар замони ғаёлолият дар рӯзномаи “Зарафшон” замимаи он – маҷаллаи ҳаҷвии “Машраб”-ро нашр мекунад. Аз соли 1926 як муддат дар рӯзномаи “Овози тоҷик” ғаёлолият мебарад. Дар маҷмуъ Ҳоҷӣ Муин дар солҳои 1907-1937 дар 23 рӯзномаву маҷалла 200 мақола ва 400 хабар ва наздик ба 1500 мисраъ шеърҳои тоҷикиву ўзбекӣ дарҷ мекунад [13, с. 32].

Ҳоҷӣ Муин муаллифи китобҳои дарсии “Раҳномаи савод”(1908) ва “Ақидаи исломия” (1915) аст, ки барои толибилмон пешбинӣ шудаанд. Дар маҷаллаи “Оина” мақолаву шеърҳои Ҳоҷӣ Муини Шукрулло низ интишор ёфтаанд, ки аз он ҷумла “Варам сил-ар-риё – Чахотка (№№ 11-12), “Ҷавоб ба масъалаи мактаб” (№7), “Истиқбол қайғуси”(№ 2), “Миллий таърих ҳаққинда” (№10), “Муҳтарам шуаромизга” (№ 9), “Танбеҳга ташаккур” (№ 7), “Ташаккур ва эътизор”(№ 44) дар шакли мақола, “Эътироф” (№3), “Мадҳи бетамаллук” (№16) дар шакли шеър навишта шудаанд. Аз муҳтасари номгӯ маълум мешавад, ки масъалаҳои мактаб, сихатии омма, таърихи миллӣ, шеърӯ шоирӣ дар доираи таваҷҷуҳи ӯ қарор доштаанд.

Ин ҷо нуктае қобили таъкид аст, ки қариб ҳамаи рӯзноманигорони тоҷик ба ду забон асарҳояшонро менавиштанд, ки Ҳоҷӣ Муин низ аз ин истисно набуд. Аксари рӯзноманигорон ва адибони замон бо таҳаллус асарҳои худро интишор менамуданд. Аз ҷумла Садриддин Айний бо имзоҳои мустаори “Сод Айн” ва “Сод Мим”, Саидризо Ализода – “Син. Айн”, Нӯшервон Ёвушев – “Нун. Ё”, Фаҳриддин Роҷӣ – “Ғе. Ре”, Мирзо Сирочи Ҳаким – “Мим. Син”, Ҳоҷӣ Муин Шукулло – “Ҳе. Мим”, Мирзозода – “Мим.Зо”. Баъзе имзоҳои мустаор ва таҳаллусҳо мисли “Алиф. Дол”, “Қоф. Мим”, “Мим”, “Айн. Мим”, “Ҷе. Нун”, “Алиф. Мим”, “Алиф. Айн”, “Алиф. О”, “Алиф. Син”, “Сомеъ”, “Миллӣ”, “Таассуф” барои хонандагон на ҳамеша ошно буданд.

Фаҳриддини Роҷӣ, дигар корманди маҷалла, рӯзноманигор, хаттот ва шоири маъруфи ибтидои асри ХХ (1880-1937), пас аз хатми мадрасаи Шердори Самарқанд мактаби усули нав таъсис медиҳад. Баъдан ба маҷаллаи “Оина” ба сифати хуруфчини матбааи литографӣ ба қор даъват мешавад. ӯ дар давраи ғаёлолият дар ин маҷалла як силсила мақолаҳои хубу хонданӣ ва ашъори тозамазмун эҷод кардааст, ки “Оина чист?”, “Ҳазрати Исмоилбек”, “Хоби неку ба об бояд гуфт”, “Эътироф”, шеърҳои “Видоъ”, “Оина”, “Ҳикояти табиб”, “Шогирд ва устод”, “Мустағнӣ зи тарбият машав ҳеч” ва ғайра аз ҷумлаи онҳоянд.

Дар “Оина” чанд нафар аз зиёӣён ва донишмандони дигари замон, шоирон ва рӯзноманигорон Саидахмад Васлӣ Самарқандӣ, Сиддиқии Аҷзӣ, Хатой, Садриддин Айний, Абдуррауфи Фитрат, Мунзими Бухорой, Мирзо Сирочи Ҳаким, Асъади Бухорой, Мирсарвар ва дигарон хеле ғаёлол буданд ва мавқеи ғоявии маҷалларо бо навиштаҳои худ дастгирӣ мекарданд.

Сиддиқии Аҷзӣ Самарқандӣ низ аз шоирон ва андешамандони пешқадами замон буда, “Оина”-ро ба сифати минбари андешаҳои худ истифода мебард ва бо мақолаҳои пурбору ашъори обдори худ сафаҳоти онро оро меод. Дар “Оина” беш аз 20 маводи ӯ ба забонҳои

тоҷикӣ ва ўзбекӣ интишор ёфтааст, ки аглаби он шеър аст, аз он ҷумла: “Дашна”, “Ё Раб”, “Фаҳрия”, “Эй шаръ”, “Муқобила”, “Моро ба кори кас”, “Ба шарафи волии Самарқанд”, “Ватан манзумаси”, мақолаҳои “Туркистон жаридалари”, “Туркистонда мактаб, жариди ва уламо” ба қалами Аҷзӣ мансубанд.

*Эй шаръ, аз ҳукми ту чаро даст кашидем?
В-эй рӯҳи ҳақиқӣ, зи ту нуқсон чӣ дидем?
Эй ҳамватанон, гулиани мо аз чӣ хазон шуд?
Чавлонгаҳи мо саҳнаи базми дигарон шуд.
Рӯзе, ки зи сарманзили инсоф гузаистем,
Осори диёнат зи раҳи мо ба гарон шуд [“Оина”, №29, с.570].*

Саидаҳмад Васлии Самарқандӣ низ бо мақолаву шеърҳо маҷалларо дастгирӣ мекард. Мақолаҳои ӯ “Чавоб”, “Бетарафона суҳан”, “Ташаккур ба ҳусули неъматӣ тоза”, шеърҳои “Танбех”, “Танбех ва баёни воқеъ”, “Таърихи реҳлати ҷаноби Мирзо Исмоилбек” чеҳраи Васлиро чун шахсияти озодандеш ва ғамхори миллат нишон медиҳад.

*Таассуб то қучоҳо нотавони дидани Ҳақ аст,
Каромат ар қунад хаффош инкори бадоҳатро.
Каромат он ки Ҳақ, хирқи одат рӯяд аз муъмин,
Қучо ҳосид шавад шоистаи итлоқ кароматро?
Чи бокат, ар шавад бо меҳр кӯришабпарак мункар,
Ба ҳар кас чашими ҳақбин аст, мебинад амонатро?[“Оина”, №5, с.125]*

Аз Мирсарвар қозӣ Мирҳайдарзода шаш шеър дар “Оина” таҳти унвонҳои “Чавоб ба Васлӣ”, “Илму адаб”, “Таърихи иртиҳоли Мирзо Исмоилбек Ғаспаринский”, “Таърихи интишори “Оина”, “Тарғиб ба илму маориф”, “Баҳри ривочи миллат” ба таъб расидаанд. Чунонки аз унвони ин ашъор маълум мешавад, шоир аз зарурати илму маориф ва омилҳои ривочдиҳандаи миллат андешаҳои хешро манзум намудааст. Мақом ва аҳаммияти маҷаллаи “Оина”-ро низ дар “Таърихи интишори “Оина” чунин бозгӯ мекунад:

*Биҳамдиллаҳ, ки дар мулки Самарқанд,
Аҷаб оина пайдо гаит аҳсан.
Зи қаҳди вофири Маҳмудхоҷа,
Бувад ӯ моҳири ҳар илму ҳар фан.
Аз ин Оина бо ойини хубӣ
Намуда ду адад ирсол бо ман.
Чунин оинаи софи зиёбаҳи
Бидида, дидаи ман гаит равшан.
Хаташ хубу иборатҳои марғуб,
Зи аҳбору ҳикоятҳо чу гулшан!
Ҳама бинандааш таҳсин карданд,
Зи ҳадди Русия то мулки Ландан.
Зи баҳри ёдгорӣ ҷумла аҳбоб,
Ки таърихи намо гуфтанд бо ман.
Чу соли интишораи гуфт “Сарвар”:
Чӣ хуш “Оина”-е бар мо музайян [“Оина”, №9, с.222].*

Забони ин шеър чун забони ашъори шоирони навгарои замон хеле содаву фаҳмо, бидуни ибораҳои мушқилфаҳм аст. Айни ҳамин суҳанҳоро дар мавриди ашъори устод С. Айнӣ, низ, ки чанд шеъраш дар ин маҷалла ҷой дода шудааст, метавон гуфт. Шеърҳои “Ё Раб”, “Марсия ба Мирзо Сирочиддини Ҳаким”, “Нидо ба ҷавонон”, “Бадқирдорихо”, ки бо имзоҳои мустаори “Сод. Айн” ва “Сод. Мим” ба таъб расидаанд, нигоҳи устод Айнӣро ба вазъи кишвар ва шахсиятҳои бузурги он, инчунин оид ба масъалаи тарбияи ҷавонон инъикос менамояд. Чунончи, дар мавриди шеъри “Нидо ба ҷавонон” мақолаи ҷолиби А.Набавӣ “Суҳан аз шеъри “Нидо ба ҷавонон”-и устод Айнӣ ва тавзеҳи чанд нукта дар иртибот бо маҷаллаи “Оина” [9, с.55-60] оид ба тафовути матн ва унвони шеър дар “Куллиёт” суҳан меравад. Дар ин шеър устод Айнӣ ба ҷавонон муроҷиат мекунад ва онҳоро ба нақӯкориву хидмат ба халқ даъват менамояд:

*Эй дил, чу гузаистанист айём!
Бар хурду бузург кому ноком.
Бояд ба замин зи зиндагонӣ
Тухми амали нақӯ фишонӣ.
Тооти Худо вачиб донӣ,
Бо халқи Худо мадад расонӣ.*

*Чун моҳ ба авчи комронӣ,
Бар рӯи ҷаҳон зиё фишонӣ [“Оина”, №5, 1914, с. 119]*

Аз Зухуриддин Фатҳиддинзода низ дар маҷалла ҳафт мавод – панҷ мақола ва ду шеър ба нашр расидааст. Мақолаҳои “Илм ва тараққӣ”, “Муҳовара. Мулло ва тараққӣ”, “Тараққӣ ва таданӣ”, “Пешқадамларимиздан риҷо” ва шеърҳои “То ба чанд?” ва “Фаҳрия ва ҳасбу ҳол” чун ҷақидаҳои фикру қалами ин адиби тараққипарвар аз ҷаҳонбинӣ ва ғояҳои пешқадами замон, ки ба рушду тараққии кишвар нигаронида шудаанд, дарак медиҳанд:

*Эй Бухоро гофил аз илми замона то ба чанд?
Беҳабар хобидан аз насси китобе то ба чанд?
Манзили бумон шудааст имрӯз ҷойи шаҳрҳо,
Пушти сар хорида бепарво нишастан то ба чанд?
[“Оина”, №19, 1914, с. 363].*

Муҳаммад Нурмуҳаммадзодаи Хатой бо имзои “Мим. Нун” ғолибан шеър менавишт. Ашъори ӯ “Баҳори Ватан”, “Исмоилбек ҳазратлари ёдига”, “Саёҳати фохта”, “Суруши ғайб”, “Гузашта ва оянда” ба забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ дар саҳифаҳои маҷалла интишор ёфта, хонандагонро ба тараққиғу пешрафт даъват мекарданд. Ӯ низ аз тараққиғохоне буд, ки мехост кишвар ва миллати худро на дар ҳоли забунӣ, балки пешрафту тараққӣ бубинад. Ин аст, ки гоҳе тамсилро низ ба кор бурда, матлаби худро талқин менамуд. Чунончи, дар шеъри “Саёҳати фохта” сухан дар бораи парандаест, ки кишварҳои зиёди ободу ноободро мебинад, онҳоро бо ҳам муқоиса мекунад ва ба ҳасрат барои кишвари худаш пешрафту тараққиғиро орзу мекунад:

*Фабрику корхона фузун дидам аз шумор,
Асбоби зиндагӣ ба дигаргуна гиру дор.
Хурсанду шод хайли халоиқ ба ҳар тараф
Аз илми худ расонда ба Кайвон сари шараф.
Ашхос ҷумла, якдилу якрӯҳу якзабон,
Аҳвол алассивост ба ҳар асру ҳар замон.
Самте макотиб аст ба сад шавкату шукуҳ,
Атфол рух ниҳода зи ҳар сӯ ба сад гурӯҳ [“Оина”, №30, 1914, с.592].*

Асъади Бухороӣ низ бо мақолаву шеърҳои дар қори пешбурди маҷалла иштирок мекард. Мақолаҳои ӯ “Киноёт”, “Иди мавлуд”, “Дастӣ асаф баҳам мезанем” ва шеъри “Мактаб” мувофиқ ба руҳияи маҷалла буданд.

Дар миёни адибони публицист Абдурауфи Фитрат дар “Оина” ҷойгоҳи хос дошт. Мақолаҳои ӯ бо сабки хоси нигориш ва андешаву мантиқи қавӣ фарқ мекарданд. Баъзе мақолоти ӯ дар як шумора нағунҷида, бақияи онҳо дар шумораҳои дигар дарҷ мешуданд, мисли “Манфиат”, “Ҳаёт ва ғояи ҳаёт”. Навиштаҳои Фитрат “Музаффар мақолаи”, “Иқдомоти ислоҳқоронаи ҳукумати Бухоро”, “Манфиат”, “Қуръон”, “Ҳаёт ва ғояи ҳаёт” мақолаҳои бо асноди мудаллал буда, оид ба ислоҳоти мактабу мадорис дар Бухоро ва ислоҳи зиндагии ҷомеа баҳс мекунанд. Дар шеърҳои ӯ “Мактаб” ва “Тоziёнаи таъдиб” низ ҳамин матлабҳо дар шакли манзум баён шудааст. Дар шеъри охири сухан дар бораи он аст, ки инсон бояд худаш барои мантфиати ҳеш саъю талош кунад, зеро “ҷав қорӣ, ҷаву гандум қорӣ, гандум бармедорӣ” гуфтаанд:

*Донӣ, ки даҳр маърази саъй аст иҷтиҳод,
Ин ҷо намедиҳанд ба кас обу нони муфт.
Ҳар кас ба қадри ҳар чи бикӯшад, к-аз ӯ барад,
Гандумфишонда гандуму ҷавкишта ҷав барад*

[“Оина”, №13, 1914, с. 214].

Мирзо Сирочи Ҳаким, ки чун донишманди маъруф, рӯзноманигор, публицист, табиб, шоир, донандаи забонҳои форсӣву туркӣ, арабӣ, франсаӣ, олмонӣ ва русӣ, ба унвони муаллифи саёҳатномаи машҳури “Туҳафи аҳли Бухоро” шинохта шудааст, низ ба маҷаллаи “Оина” таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Мақолаҳои ӯ “Бухоро таҳсили”, “Ақл”, шеъри “Ёд бод” аз андешаҳои тараққиғарваронаи муаллиф, саъю талоши ӯ барои маърифатнок кардани миллат, ҳунари нотакрори қаламкашии ӯ гувоҳӣ медиҳанд:

*Эй Худо, моро ту аз хоби гарон бедор кун,
Масту беҳушем, аз фазлу қарам хушёр кун!
Аз камолоту улуми аср бархурдор кун,
Ақлу донишро муайян, бахтро ҳам ёр кун!
В-аз қарам боби тараққиғиро ба рӯи мо қушой,
Бар сироти мустақими илм моро раҳ намой! [“Оина”, №2, 1913, с. 54]*

Дар “Оина” баробари ашъори муосир намунаҳои ашъори шоирони гузашта Умари Хайём, Мавлавии Румӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ ва дигарон низ ба чоп мерасиданд, аммо ин ашъор ҳамеша ҳадафмандона мутобиқи ҳадафҳои маҷалла интиҳоб мешуд. Мавзӯи асосии ин ашъор масъалаҳои ахлоқ, тарбияи насли ҷавон, некиву бадӣ, омӯхтани илм, баҳраварӣ аз дониш ва мисли ин буд.

Зимнан, он нукта афзуданист, ки дар ибтидои садаи ХХ ғояи асосии тамоми нерӯҳои пешқадами замон, матлабҳои меҳварии матбуоти аҳди маорифпарварӣ даъват ба бедорӣ, омӯзиши илму фанҳои замонавӣ, ҳамқадам будан бо ҷаҳони нав аст. Бинобар ин, дар сартосари маҷаллаи “Оина” ҳамин матлаб ба зехн мерасад, хоса дар шеърҳои манзумаҳо:

*Аҳли ватан ба хобанд, атфоли миллат, аммо
Дар мактабу мадорис машгули баҳси “Қонун”*

[Роҷӣ, “Оина”, №1, 1913, с. 26].

*Эй Худо, моро ту аз хоби гарон бедор кун,
Масту беҳушем аз фазлу карам ҳушёр кун!*

[Мирзо Сироч, “Оина”, №2, 1913, с.54].

*Боиси ин марази миллати ислом кӣ шуд,
Ин қадар танбаливу хоби гарон то чанд аст?*

[Мирзозода, “Оина”, №16, 1915, с. 456].

Дар “Оина” маводи ҷаридаву маҷаллаи дигар зиёд истифода шудаанд. Хусусан, мавод аз нашрияти “Тарҷумон”, ки бо сарвари раҳнамои маънавии М. Бехбудӣ – Исмоили Ғаспиронӣ ба таъби мерасид, зиёд аст. Шояд ҳамин омил буд, ки даргузашти Исмоили Ғаспирониро аҳли маҷалла бо андуҳи бузург қабул карданд ва ҷандин шеърҳои марсияву моддаи таърих ба ин муносибат гуфтаву дарҷ шуд. Дар маҷалла баъзе маводи нашрияҳои “Чехранамо”, “Вақт”, “Сироч-ул-ахбори афғония”, “Шӯро”, “ал-Ислоҳ”, “Юлдуз”, “Мулло Насриддин”, “Садои Туркистон”, “Садои Фарғона” низ нақл шудааст, ки онҳо низ ҳадафҳои маҷалларо пайгирӣ мекунанд. Бахшҳои “Ахбори ҷаҳон”, “Ахбори Туркистон ва Бухоро”, “Ахбори Бухоро”, “Хабарҳои дохилӣ”, “Хабарҳои Самарқанд”, “Хабарҳои Хӯқанд”, ахбор дар бораи воқеаҳои Русия, Амрико ва кишварҳои дигар аз вусъати ҷуғрофии маҷалла дарак медиҳад ва мардумро барои бедории фикрӣ даъват менамояд. Моҳияти маҷалла, маводи публицистӣ, адабӣ, таърихӣ, фарҳангии он аз замони фаъолияти он дарк шуда, (ҳанӯз соли 1915 дар бораи М. Бехбудӣ ва маҷаллаи ӯ мақола чоп шуда буд) [4], то имрӯз низ таҳқиқи масъалаҳои гуногуни он идома дорад. Ҷойгоҳи маҷалла дар шинохти адабиёт ва нақди адабии замон [11], нақши он дар рушди матбуот [12], мақоми маҷаллаи “Оина” дар таърихи матбуоти тоҷик ва ҷараёнҳои ҷаҳидияву маорифпарварӣ [10] аз мавзӯҳои муҳиммеанд, ки тавачҷуҳи аҳли илмро ба худ кашидаанд. Дар кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳам ин маҷалла хеле муҳим арзёбӣ шудааст [1].

Ҳамин тавр, маҷаллаи “Оина”, ки нахустин маҷаллаи Осиеӣ Миёна ва фарогири маводи форсии тоҷикӣ буд, на танҳо ба сифати инъикосгари рӯҳи замон, балки тарғибгари ғояҳои пешқадами он, мубаллиғи маориф, тарбияи сифатҳои неки инсонӣ, адабиёт, театр, илмҳои замонавӣ, таъриху ҷуғрофияи ватан ва ҷаҳон, ҳифзи сиҳатии омма ва амсоли ин дар ибтидои садаи ХХ дар бедории фикрии ҷомеа нақши калидӣ дошт. Ин маҷалла ба сифати аввалин нашрияти фарогири маводи тоҷикӣ дар ташаккули афкори нав миёни зиёиёни тоҷик ва ҷаҳонбинии нав дар ҷомеаи Осиеӣ Марказӣ низ ҷойгоҳи муҳим дорад.

ПАЙНАВИШТ:

1. An Index of Ayina / Edited by Shimada Shizuo // Central Asian Research Series. – No. 5. – Tokyo, 2002. – 102 p.; Khalid A. Printing, publishing and reform in Tsarist Central Asia // International Journal of Middle East Studies. – 1994. – No 2. – Vol. 26. – P. 187-200; Khalid A. The politics of Muslim cultural reform: jadidism in Central Asia. – Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1998. – 336 p.; Лемерсье-Кельеже Ш. Роль мусульманской прессы в движении джадидов в Средней Азии начала XX века // Марказий Осие ХХ аср бошида: Халқаро конференция материаллари. – Тошкент: Маънавият, 2001. – С. 33-37; Алимова Д., Рашидова Д. Махмудходжа Бехбудий и его исторические воззрения. – Ташкент: Маънавият, 1998. – 40 с.; Рашидова Д. О театре и синемаграффе в джадидском журнале «Оина // Ўзбекистоннинг янги тарихи. Концептуал-методологик муаммолар. – Тошкент: Академия, 1998. – С. 174-179; Алиев А. Махмудхўжа Бехбудий. – Тошкент: Ҳазина, 1994. – 32 б.
2. An index of Ayina. “Ойина” журналининг мундарижаси. Edited by Shimada Shizuo. – Tokyo, 2002. – 103 b. – В. 13.
3. Ализода Саидризо. Маслаки мо ҳақ / Таҳти назари профессор Расулхон Ҳодизода. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 160 с.

4. Андреев Г. Самаркандский журнал «Оина» и его редактор-издатель Махмудходжа Бегбуди // Туркестанские ведомости. – 1915. – № 205. – 17-го сентября.
5. Дадобоева Г. Роль журнала “Оина” в становлении таджикской журнальной периодики. – Душанбе, 2017. – 156 с. – С. 68.
6. Дадобоева Гулхумор. Роль журнала «Ойна» в становлении таджикской журнальной периодики. – Душанбе, 2017. – 156 с. – С. 68.
7. Зайнабидин Абдирашидов. Аннотированная библиография туркестанских материалов в газете “Таржуман”. – Токио, 2011.
8. Исомидинов Б. Т. Особенности развития частных журналов в Таджикистане: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Душанбе, 2014. – 25 с.
9. Набавӣ Абдухолик. Нахустин рӯзномаи тоҷикӣ ва фарҳанги рӯзноманигорӣ. – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 39.
10. Раджабов З. Ш. По страницам журнала “Ойна” // Известия Академии наук Таджикской ССР: Отделение общественных наук. – 1984. – № 4. – С. 3-12; Раҷабов З. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ-сиёсии халқи тоҷик дар нимаи дуоми асри XIX ва аввали асри XX. – Сталинобод: Нашрдавтоҷик, 1959. – 448 с. Гаффаров Н. У. Инъикоси масъалаи мактабу маориф дар маҷаллаи ҷадидаи “Оина” // Аҳбори ДДХБСТ. – Хучанд, 2011. – № 2(46). – С. 112-119. Гафаров Н. Джадидская пресса. – Худжанд: Ношир, 2012. – 64 с.; Гафаров Н. Общественно-политическая деятельность Махмудходжи Бехбуди. – Душанбе: Сино, 1997. – 32 с.; Гафаров Н. Роль и место джадидизма в развитии просвещения и духовной культуры народов Средней Азии. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 248 с.
11. Табаров С. Мунзим. Бехбудӣ. – Душанбе: Диловар-ДДМТ, 2002. – 88 с.; Маҳмадаминов А. Исмоилбеки Гаспаронӣ ва адибони тоҷик // Рӯдакӣ. – 2007. – № 16. Веҷаномаи ҷунбиши ҷадида. – С. 157-167; Набавӣ А. Маҳмудхоҷаи Бехбудӣ ва нақди адабӣ дар нахзати ҷадида // Рӯдакӣ. – 2007. – № 16. – С. 133-148; Набавӣ А. Нахустин рӯзномаи тоҷикӣ ва фарҳанги рӯзноманигорӣ («Бухорои шариф», “Самарканд”, “Оина”). – Душанбе: Эҷод, 2007. – 64 с.; Набавӣ А. Нашрияҳои Маҳмудхоҷа Бехбудӣ ва тавсеаи суннати рӯзноманигорӣ тоҷик // Рӯдакӣ. – 2008. – № 17. – С. 115-126.
12. Усмонов И. Чароғи маърифат // Садои Шарқ. – 1991. – № 8. – С. 106-114; Усмонов И. Маҳмудхоҷа Бехбудӣ ва ташаккули ҷаҳонбинии нав дар Осиёи Марказӣ // Адаб. – 2005. – № 1. – С. 10-15; Исомидинов Б. Т. К истории частной журналистики Таджикистана / Исомидинов Б. Т. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 144 с.; Абдуллаев М. А. Таджикская публицистика и национальная идентичность (посл. четверт XIX – первая половина XX веков). – Душанбе, 2014. – 309 с.; Исомидинов Б. Т. «Оина» маҷаллаи асри ҷаҳоннома // Ҷашни фарҳундаи матбуоти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 2012. – С. 144-150; Гулмуродзода П. Маорифпарварӣ ва низоми ҷаҳони нав. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 160 с.; Азимов А. Воқеияти зиндагӣ ва матбуоти тоҷик. – Душанбе: Сино, 2000. – 186 с.; Азимов А. Очеркҳо аз таърихи матбуоти тоҷик. – Душанбе: Адиб, 1998. – 92 с.; Шехов А. Бозтоби масоили адабиёт дар матбуоти тоҷикии ибтидои садаи XX (дар мисоли нашрияи “Бухорои шариф” ва маҷаллаи “Оина”). – Хучанд, 2011. – 187 с.; Дадобоева Г. Роль журнала “Оина” в становлении таджикской журнальной периодики. – Душанбе, 2017. – 156 с.
13. Шехов, А. Бозтоби масоили адабиёт дар матбуоти тоҷикии ибтидои садаи XX (дар мисоли нашрияи “Бухорои шариф” ва маҷаллаи “Оина”). – Хучанд, 2011. – 187 с.
14. Шукуров, М. Нигоҳе ба поёни зиндагии Маҳмудхӯҷаи Бехбудӣ // Гули мурод. – 1997-1998. – №№10-12(4). – С. 49-56; Ҳодизода Р. Маҳмудхӯҷаи Бехбудӣ: Таърихи зиндагӣ ва тақдирӣ таърихӣ // Гули мурод. – 1997-1998. – №№10-12. – С. 35-49.

REFERENCES:

1. An Index of Ayina / Edited by Shimada Shizuo // Central Asian Research Series. – No. 5. – Tokyo, 2002. – 102 p.; Khalid A. Printing, publishing and reform in Tsarist Central Asia // International Journal of Middle East Studies. – 1994. – No 2. – Vol. 26. – P. 187-200; Khalid A. The politics of Muslim cultural reform: jadidism in Central Asia. – Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1998. – 336 p.; Lemersier-Kelkezhe Sh. The Role of the Muslim Press in the Jadid Movement in Central Asia at the Beginning of the 20th Century // Central Asia at the beginning of the 20th century: Proceedings of the international conference. - Tashkent: M’naviyat, 2001. - p. 33-37; Alimova D., Rashidova D. Mahmudhoja Behbudiy and his historical views. - Tashkent: Manaviyat, 1998. - 40 p.; Rashidova D. About theater and cinematography in the Jadid journal “Oina // New history of Uzbekistan. Conceptual and methodological problems. - Tashkent: Academy, 1998. - p. 174-179; Aliev A. Makhmudhoja Bekhbudi. - Tashkent: Khazina, 1994. - 32 p.

2. An index of Ayina. Contents of "Oyina" journal. Edited by Shimada Shizuo. – Tokio, 2002. – 103 b. – B. 13.
3. Alizoda Saidrizo. Our convictions are right / According to Professor Rasulkhan Hadizoda. - Dushanbe: Ejod, 2007. - 160 p.
4. Andreev G. Samarkand journal "Oina" and its editor-publisher Mahmudhoja Begbudi // Turkestanskije Vedomosti. - 1915. - No. 205. - September 17th.
5. Dadoboeva G. The role of the "Oina" in the development of the Tajik journal periodical press. - Dushanbe, 2017. - 156 p. – P. 68.
6. Dadoboeva G. The role of the "Oina" in the development of the Tajik journal periodical press. - Dushanbe, 2017. - 156 p. – P. 68.
7. Zainabidin Abdirashidov. Annotated bibliography of Turkestan materials in the newspaper "Tarzhuman". – Tokyo, 2011.
8. Isomidinov B. T. Features of the development of private journals in Tajikistan: Abstract of the thesis. dis. cand. of philol. Sciences. - Dushanbe, 2014. - 25 p.
9. Nabavi Abdulkhalic. The first Tajik newspaper and journalistic culture. - Dushanbe: Ejod, 2007. - p. 39.
10. Radjabov Z. Sh. Through the pages of the journal "Oina" // Proceedings of the Academy of Sciences of the Tajik SSR: Department of Social Sciences. - 1984. - No. 4. - P. 3-12; Rajabov Z. From the history of social and political opinion of the Tajik people in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century. - Stalinabad: Nashrdavtojik, 1959. - 448 c. Gafforov N. U. Reflection of the issue of school and education in the modern journal "Oina" // News of TSULPB. - Khujand, 2011. - No. 2(46). - S. 112-119. Gafarov N. Jadid press. - Khujand: Noshir, 2012. - 64 p.; Gafarov N. Socio-political activity of Mahmudhodzhi Behbudi. - Dushanbe: Sino, 1997. - 32 p.; Gafarov N. The role and place of Jadidism in the development of enlightenment and spiritual culture of the peoples of Central Asia. - Dushanbe: Irfon, 2013. - 248 p.
11. Tabarov S. Munzim. Improvement. - Dushanbe: Dilovar-DDMT, 2002. - 88 p.; Mahmaminov A. Ismailbek Gasparoni and Tajik writers // Rudaki. - 2007. - No. 16. Journal of the modern movement. - p. 157-167; Nabavi A. Mahmudkhoja Behbudi and literary criticism in modern times // Rudaki. – 2007. – No. 16. - p. 133-148; Nabavi A. The first Tajik newspaper and journalistic culture ("Bukhara Sharif", "Samarkand", "Oina"). - Dushanbe: Ejod, 2007. - 64 p.; Nabavi A. Publications of Mahmudkhoja Improvement and expansion of the tradition of Tajik journalism // Rudaki. - 2008. - No. 17. - p. 115-126.
12. Usmanov I. Light of Enlightenment // Voice of the East. – 1991. – No. 8. - p. 106-114; Usmanov I. Mahmudkhoja Development and formation of a new worldview in Central Asia // Literature. - 2005. - No. 1. - p. 10-15; Isomidinov B. T. On the history of private journalism in Tajikistan / Isomidinov B. T. - Dushanbe: Irfon, 2016. - 144 p.; Abdullaev M. A. Tajik journalism and national identity (the last quarter of the 19th - the first half of the 20th centuries). - Dushanbe, 2014. - 309 p.; Isomidinov B. T. Is "Oina" a journal or a weekly // The great celebration of the Tajik press. - Dushanbe: Irfon, 2012. - p. 144-150; Gulmuradzoda P. Education and the new world system. - Dushanbe: Irfon, 2006. - 160 p.; Azimov A. The reality of life and the Tajik press. - Dushanbe: Sino, 2000. - 186 p.; Azimov A. Essays from the history of the Tajik press. - Dushanbe: Adib, 1998. - 92 p.; Shekhov A. Review of literary issues in the Tajik press of the beginning of the 20th century (on the example of the "Bukhara Sharif" publication and the "Oina" journal). - Khujand, 2011. - 187 p.; Dadoboeva G. The role of the "Oina" in the development of the Tajik journal periodical press. - Dushanbe, 2017. - 156 p.
13. Shekhov A. Review of literary issues in the Tajik press of the beginning of the 20th century (on the example of the "Bukhara Sharif" publication and the "Oina" journal). - Khujand, 2011. - 187 p.;
14. Shukurov M. A View at the end of Mahmudhoja Behbudi's life // Guli Murad. - 1997-1998. – No. 10-12(4). - p. 49-56; Hadizoda R. Mahmudhojai Behbudi: His life history and historical fate // Guli Murad. - 1997-1998. – No. 10-12. - P. 35-49.